

цьому значну увагу варто приділити розробленню правового механізму впровадження оцінки впливу на довкілля. Зазначимо, що Міністром екології та природних ресурсів України запропоновано проект нової екологічної стратегії для України до 2030 р. Вважаємо, що основою Національної екологічної стратегії до 2030 р. повинна стати орієнтація на оцінку впливу на довкілля, розроблена, спираючись на досвід Європейського Співтовариства. Крім того, процедура її проведення має бути дієвою і сприяти дотриманню екологізбалансованого й екосистемного підходу до використання й охорони природних об'єктів і комплексів, розумного балансу екологічних публічних і приватних інтересів у процесі прийняття рішень щодо провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля. Отже, наша держава зараз має переглянути доктринальні підходи й стратегічні цілі національної політики з урахуванням екологічних інтересів майбутніх поколінь. Зміцнення економічного потенціалу України можливе лише тоді, коли будуть виконуватися завдання і відбуватиметься рух у напрямках, визнаних пріоритетними національною інноваційною й екологічною політикою.

3.2. Правове регулювання лісових правовідносин в інноваційному суспільстві

У науковій літературі лісовими правовідносинами визначають правовідносини, що виникають з приводу володіння, користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та використання лісових ресурсів¹.

На сьогоднішній день спостерігається системна криза у розвитку лісової галузі, а недостатність фінансування зазначеної сфери, відсутність або слабка модернізація техніко-технологічної бази промислового виробництва погіршує і без того проблемне становище галузі.

¹ Савчук О. О. Процедурні правовідносини у лісовому законодавстві України : монографія / заг. ред. проф. А. П. Гетьман. Харків : Фінарт, 2016. 242 с.

Наразі постає необхідність у розбудові виробничої та невиробничої інфраструктури, впровадження перспективних форм активізації інноваційної діяльності, використання передового досвіду інформаційного забезпечення суспільного відтворення, розробка та реалізація проектів та напрямків інноваційного розвитку.

За площею лісів та запасами деревини Україна є державою з дефіцитом лісових ресурсів. Ліси займають більш як 15,7 відсотка території України (9,58 мільйона гектарів) і розташовані в основному на півночі (Полісся) та заході (Карпати). Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше 2 мільйонів гектарів нових лісів.

Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» визначає мету, за якою повинно здійснюватися забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему. Крім того, передбачає забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів¹.

¹ Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний вісник України* 2015. № 4, стор. 8, Ст. 67.

Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р. визначає необхідність екологізації лісового господарства; запровадження систем повної відповідальності в лісоресурсній сфері; гармонійного поєднання державних та ринкових механізмів лісокористування; інституціонального забезпечення раціоналізації використання та відтворення лісових ресурсів на ринкових засадах¹.

В умовах трансформаційних змін в країні обговорюються проблеми інвестиційного забезпечення розвитку окремих секторів національної економіки, що обумовлено необхідністю модернізації техніко-технологічної бази промислового виробництва, зокрема лісопромислового; розбудови виробничої та невиробничої інфраструктури; впровадження перспективних форм активізації інноваційної діяльності; використання передового досвіду інформаційного забезпечення суспільного відтворення².

Розвиток лісогосподарської діяльності залежить від результатів реалізованих проектів та напрямків інноваційного розвитку лісогосподарської діяльності, котрі орієнтовані на зростання лісоресурсного потенціалу та впровадження новітніх технологій деревообробки.

Однією з проблем іноземних інвесторів на шляху створення виробничих потужностей в Україні є доступ до лісогосподарської продукції в необхідній кількості, що впливає на їх інвестиційну орієнтацію в Україну³. Україна має вагомий потенціал в лісозаготівельній діяльності, тотожний Польщі, проте остання заготовляє в 2 рази більше деревини. Україна заготовляє приблизно 50 % щорічного приросту деревини, а європейські країни – 70 % у зв'язку з недостатньою інтенсивністю використання лісових ресурсів в Україні⁴.

¹ Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.10.2007 року № 880 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 79. Ст. 2961.

² Дайнека А. М. Еволюція сталого розвитку лісового господарства та її економіко-правове забезпечення на міжнародному та регіональному рівні. *Регіональна економіка*. 2008. № 1. С. 99-105.

³ Ускова Л. В. Інноваційний розвиток лісогосподарської діяльності в Україні: пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних досліджень. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2012. Вип. 31 (1). С. 93-96.

⁴ Асист О. А. Передумови формування деревообробного кластера на території західного регіону України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.7. С. 197-206.

Важливі напрямки в сфері лісового господарства: 1) розробка екологічно безпечних систем ведення лісового господарства і лісокористування, вимог до технологічного оснащення, сучасних технологій і технічних засобів охорони, захисту, виявлення вогнищ, пожежогасіння, відтворення лісів та засадження територій; 2) розробка методів отримання швидкорослих і високопродуктивних лісових порід із відповідними властивостями на основі біотехнології, методів лісової генетики й селекції¹.

В напрямку розвитку лісопромислового комплексу України планується формування ефективної інноваційної системи, що включає збалансовану структуру наукових організацій, розроблені механізми державного і приватного фінансування, венчурні фонди й інші інститути залучення інвестицій в наукове дослідження. Для отримання запланованих наукових результатів необхідно забезпечити достатнє фінансування за рахунок коштів державного бюджету найважливіших науково-технічних проєктів у сфері лісопромислового комплексу на довгострокову перспективу. Для оптимального вирішення завдань у сфері практичного дослідження науково-технічного потенціалу лісової промисловості й реалізації стратегічних завдань, які розроблені науковцями-практиками, необхідно створити об'єднання наукових організацій, що знаходяться в державній власності з відповідним науковим та кадровим потенціалом, які й допоможуть реалізувати потенційні плани².

Чинне законодавство не передбачає можливості довгострокових відносин з інвестором у плані постачання сировини, тому Україна практично не в змозі залучати інвестиції в деревообробну та целюлозно-паперову галузі, на відміну від Центрально-Східної Європи. Це і є вагомою перешкодою на шляху мобілізації інвестицій у лісогосподарську діяльність України.

¹ Ускова Л. В. Інноваційний розвиток лісогосподарської діяльності в Україні: пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних досліджень. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2012. Вип. 31 (1). С. 93-96.

² Синякевич І. М. Державна підтримка лісового господарства в країнах Європейського Союзу. Якою вона має бути в Україні? *Деревообробник*. 2001. № 12 (30). 18 черв. – 1 лип.

Формування сучасних інноваційних підприємств спрямоване на випуск конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю на базі лісокористування з мінімальним впливом на довкілля і з використанням сучасних існуючих інноваційних технологій¹.

Реалізація оптимальних інвестиційних проектів і реформ дозволить істотно збільшити обсяги лісокористування й переробки заготовленої деревини, що стане одним із пріоритетних напрямків ведення лісового комплексу на міжнародний рівень. На сьогодні досвід роботи у рамках пріоритетних проектів дозволить активізувати інвестиційну та інноваційну діяльність у лісовому бізнесі (розвиток дерев'яного житлового будівництва)².

Незадовільний стан лісоресурсної сфери за екологічними, еколого-економічними та соціальними параметрами дозволяє зробити висновок про неефективність сучасної державної форми лісогосподарювання. Це обумовлює законний інтерес до нових організаційних форм розвитку підприємницьких ініціатив у лісоресурсній сфері: державно-приватного партнерства, лісогосподарських кооперативів екологічного спрямування, соціального підприємництва лісоекологічного спрямування, інтегрованих підприємницьких об'єднань кластерного типу³.

Лісова політика Європейського Союзу (далі ЄС) щодо розвитку сталого управління лісовими ресурсами базується на принципах, які були проголошені на Конференції Об'єднаних Націй з довкілля і розвитку (Ріо-де-Жанейро 1992 р.), Європейським парламентом на конференціях міністрів у Стразбурзі (1990 р.), Гельсінкі (1993 р.), Лісабоні (1998 р.), Відні (2003 р.), Варшаві (2007 р.), і отримала відображення у таких відомих документах, як: «Стратегія», «Програма дій товариства в лісовому секторі» (1998 р.) та Стратегія Європейського Союзу в галузі лісового господарства (1997 р.). Важливим моментом

¹ Ускова Л. В. Інноваційний розвиток лісогосподарської діяльності в Україні: пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних досліджень. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2012. Вип. 31 (1). С. 93-96.

² Савченко И. А. Проблемы правового регулирования лесного сектора Украины. *Вісник ЛГУВД ім. Е. О. Дідоренка (спеціальний випуск)* Частина 1. 2010. № 3. С. 262-269.

³ Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: дис. канд. економ. наук. Суми, 2010. 260 с.

стратегії ЄС у галузі лісового господарства є проголошення боротьби з ерозією, знелісенням, пожежами та деградацією біорізноманіття, а також інтеграція з політикою щодо захисту довкілля та розвитку сільського господарства, що передбачає впровадження дієвих стимулів, спрямованих на розвиток агролісгосподарювання¹.

В умовах ринкової лібералізації природогосподарювання та лісового господарства одна з провідних ролей у процесах досягнення сталого лісоресурсного розвитку об'єктивно має надаватися саме підприємству як потужному, мобільному та активному елементу ринкових перетворень в усіх сферах суспільного господарювання. За умови наявності цивілізованих та ефективних інституціонально-регулюючих механізмів лісокористування суб'єкти підприємництва шляхом реалізації приватних ініціатив могли б більш ефективніше залучати лісові ресурси та їх властивості (екологічні, соціальні, культурні і т.д.) до системи товарно-грошових відносин, забезпечуючи тим самим формування фінансової основи відновлення та відтворення лісоресурсного потенціалу. Можна також сказати, що ефективна та результативна реалізація лісівничих еколого-економічних та соціальних інтересів господарюючих суб'єктів лісоресурсної сфери передбачає створення нових організаційно-економічних та інституційно-регулюючих умов для підприємницького лісгосподарювання на еколого-економічних засадах². Ринкова організація лісгосподарського виробництва, що стимулює залучення інвестицій до цієї сфери має базуватися на визнанні всіх лісгосподарських робіт підприємницькою діяльністю з відповідною оплатою результатів цієї діяльності. Також необхідно формувати економічні механізми залучення до господарського обігу екосистемних послуг лісів соціального та природоохоронного призначення³.

¹ Сиякевич І. Інструменти екополітики: теорія і практика. Львів : ЗУІК, 2003. 188 с.

² Мішенін Є. В., Мішеніна Г. А., Ярова І. Є. Еколого-економічні та соціальні орієнтири лісоресурсного розвитку на підприємницьких засадах. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*, вип. 3 (51), 2012. С. 3-10.

³ Мішенін Є. В., Мішеніна Г. А., Ярова І. Є. Еколого-економічні та соціальні орієнтири лісоресурсного розвитку на підприємницьких засадах. *Вісник Сумського*

Існуючі організаційно-правові форми ведення лісогосподарського виробництва не завжди сприяють позитивним тенденціям щодо відтворення лісового багатства. Значний деструктив на процеси лісовідновлення та лісонарощення справляє фактор відомчої розпорошеності щодо функцій управління окремими ділянками лісового фонду та впорядкування відносин власності на лісові блага. Особливо актуальною в умовах ринкової економіки ця проблема стає для підприємств лісового господарства, які функціонують в найбільш заліснених регіонах. На порядок денний постала проблема диверсифікації організаційно-правових форм підприємницької діяльності, які забезпечують господарське освоєння лісоресурсного потенціалу та поглиблюють спеціалізацію, спрощують взаємовідносини з посередниками на ринку лісоматеріалів, прискорюють впровадження інноваційних технологій, які дадуть можливість поступово екологізувати лісогосподарську діяльність, посилювати комплексність переробки деревини¹.

Традиційні лісокористувачі потребують трансформації у більш мобільні організаційно-правові форми, які посилять конкурентне середовище на ринку лісових ресурсів, каталізують приватну ініціативу у сфері лісового господарства, підвищать маневреність інвестицій та стимулюватимуть поглиблену та комплексну переробку лісо-сировини. Необхідно уточнити основні завдання реорганізації підприємств лісогосподарського комплексу, які на відміну від традиційних завдань, передбачають значну диверсифікацію господарської діяльності із переміщенням центру тяжіння зі сфери заготівлі деревних ресурсів у сферу використання недеревної сировини, не-сировинних якостей лісу та комплекснішого і більш екологічного перетворення лісових ресурсів у блага життєдіяльності².

національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент», вип. 3 (51), 2012. С. 3-10.

¹ Демидюк С. М. Проблемні моменти розвитку підприємницької діяльності у лісовому секторі. *Національний університет водного господарства та природокористування. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (53) 2011. С. 51-56.

² Демидюк С. М. Проблемні моменти розвитку підприємницької діяльності у лісовому секторі. *Національний університет водного господарства та природокористування. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (53) 2011. С. 51-56.

Засоби забезпечення трансформації економічних відносин в лісовому секторі включають створення рамкових умов цього процесу – прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, а також приєднання до міжнародних угод лісоресурсної спрямованості, організацію системи контролю і відповідного реагування в рамках нормативно-правового лісового і цивільного законодавства. Забезпечення переходу лісового сектора на нову модель розвитку в правовому аспекті передбачає необхідність здійснення реформування законодавчої бази лісового сектору економіки та приведення її у відповідність до ринкових умов господарювання¹.

Одним з факторів підвищення інвестиційної привабливості лісогосподарських підприємств стало б вдосконалення методичного забезпечення здійснення заставних операцій на основі використання продукції лісопереробки, особливо високоліквідних порід дерев².

Збільшення концентрації інвестиційних ресурсів можливо також через об'єднання лісогосподарських підприємств в інтегровані бізнес-групи, в які повинні увійти фінансово-кредитні установи та представники органів місцевої влади. Це дозволить підвищити ефективність реалізації проектів виконання державного замовлення щодо забезпечення соціально незахищених верств населення будівельними матеріалами і паливними дровами.

Важливим моментом створення необхідного для ефективного розвитку підприємництва інституційного середовища в лісовому секторі є формування в окремих регіонів інститутів державно-приватного партнерства. Найбільш прийнятними формами державно-приватного партнерства в системі лісових відносин є кластерні освіти і холдингові компанії³.

¹ Демидюк С. М. Проблемні моменти розвитку підприємницької діяльності у лісовому секторі. *Національний університет водного господарства та природокористування. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (53) 2011. С. 51-56.

² Хвесик М. А. Институциональная модель природопользования в условиях глобальных вызовов. Київ: Кондор, 2007. 480 с.

³ Голян В. А. Проблемы экономического регулирования предпринимательской деятельности в лесном секторе Украины. *Современная экономика. Проблемы и решения*. 2010. № 5(5). С. 24-33.

Забезпечення системної й ефективної правової регламентації відносин в інноваційній сфері потребує вдосконалення правового механізму їх регулювання зі встановленням рівня відповідності, відбиття стану, системи й особливостей суспільних відносин, що складаються у зв'язку зі створенням, упровадженням та розповсюдженням інтелектуальних та інноваційних продуктів, а також з окресленням їх розвитку згідно з визначеними державою стратегічними цілями. Реалізація зазначеної особливості правового регулювання в інноваційній сфері може бути досягнуто за умови обрання за методологічний підхід принципу забезпечення функціонування національної інноваційної системи, яка виступає генератором нових знань та одночасно виконує трансформаційну функцію, в межах якої відбувається їх доведення до стану інноваційних продуктів і впровадження інновацій. Такий підхід дозволить охопити правовим регламентуванням як статику, так і динаміку відносин, що виникають у її межах, отримати практичні результати від переходу до інноваційної моделі економіки у вигляді суттєвих структурних і змістовних перетворень в різних її галузях та сегментах, що у свою чергу, віддзеркалиться на соціально-економічному житті країни¹.

Інноваційний шлях розвитку лісогосподарського виробництва в плані поліпшення стану навколишнього середовища має реалізуватися за напрямками: підвищення екологічних і соціальних функцій лісових екосистем; вибору ефективних форм державно-приватного партнерства у сфері лісогосподарської діяльності та напрямків інвестування ресурсомістких виробництв; підвищення якості і послуг з використання земель лісового фонду і лісів на основі посилення відповідальності лісогосподарських підприємств за свою діяльність; забезпечення відповідності якісних характеристик лісогосподарських послуг європейським стандартам; підвищення екологічних і соціальних функцій лісових екосистем; установа стандартів на продукцію лісового господарства та деревообробної промисловості, узгоджених із міжнародними вимогами; приведення у відповідність до

¹ Атаманова Ю. Є. Передумови та зміст систематизації інноваційного законодавства. *Актуальні питання інноваційного розвитку. Науково-практичний журнал.* № 1. Харків, 2011. С. 20-31.

реалій сучасної економічної ситуації відомчого підпорядкування та власнісного статусу лісів; узгодження породного складу та якісних показників лісових насаджень шляхом реконструкції деревостанів, які не відповідають умовам місцезростання; оптимізації рубок лісу та приведення системи рубок лісу з вимогами їх багаточільового призначення; удосконалення технологій лісокористування як основи вирощування високопродуктивних деревостанів; модернізації обладнання та очисних споруд на підприємствах лісопромислового комплексу з метою зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Разом з тим слід підкреслити, що конкретні функції управління лісами мають бути покладені на деревні органи влади як окрему самостійну спеціалізовану державну структуру управління лісовими об'єктами всіх форм власності і господарювання (міністерство, комітет тощо) Така структура реально виражатиме національні інтереси у сфері розвитку і раціонального використання лісоресурсного потенціалу¹.

Необхідно зазначити, що впровадження системи екологічного менеджменту також може підвищити інвестиційну привабливість українських компаній та дозволить знизити страхові витрати і вартість кредитів².

Екологічний менеджмент повинен враховувати протиріччя між зростаючими потребами людей і обмеженими можливостями біосфери природних ресурсів і визначати раціональні співвідношення між рівнями споживання, розвитку, виробництва й екологічними факторами, тобто вносити діалектичний характер³.

Розвиток екологічного менеджменту покладено у 1992 р. з розробкою Стандарту в галузі системи екологічного менеджменту BS

¹ Коваль Я. Пріоритети екологічного та збалансованого лісоресурсного. Економіки природокористування. *Економіст*. № 12. 2012. С. 49-51.

² Караїм О. А., Лавринюк З. В. Методологічні засади розвитку екологічного менеджменту в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. № 13. 2015. С. 49-53.

³ Навчально-методичні рекомендації для самостійного вивчення курсу «Екологічний менеджмент для студентів очної та заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» галузь знань 1801 «Специфічні категорії» спеціальності 8.18010012 «управління інноваційною діяльністю»/ Навчально-науковий інститут післядипломної освіти НУБІП України. Київ. : ННІ ПО НУБІП України. 2014. 69 с.

7750 (Specification for Environmental Management Systems), що був підготовлений і випущений Британським інститутом Стандартизації відповідно до запиту Британської Конфедерації промисловості¹.

У 1993 були остаточно погоджені і опубліковані вимоги до створення Системи екологічного менеджменту й аудитування (Ecomanagement fnd audit scheme or EMAS). Вважається, що моделлю для розробки європейського рекомендаційного документа EMAS послужив британський стандарт BS 7750. Однак, багато експертів вважають, що майбутнє належить всесвітній системі стандартів, підготовлений міжнародним інститутом ISO².

Мета екологічного менеджменту – охорона природних ресурсів, обмеження викидів шкідливих речовин в атмосферу та водне середовище, забезпечення нормального стану здоров'я працівників, споживачів та мешканців тієї місцевості, де працює підприємство³.

Вперше визначив екологічний менеджмент В. Я. Шевчук – як складову загального менеджменту, який забезпечує регулювання взаємовідносин між суспільством і навколишнім природним середовищем⁴.

У класичному вигляді, екологічний менеджмент трактують як складну міждисциплінарну науку, яка займається пошуком шляхів забезпечення конкурентоспроможних рішень, що приймаються у сфері управління природоохоронною діяльністю. Екологічний менеджмент є складовою загальної системи управління і у зв'язку з цим має притаманні їй теоретико-методологічні основи. Він ґрунтується на теорії загального менеджменту, системно екологічному підході, а також новітньому інформаційному забезпеченні⁵.

¹ Так само.

² Навчально-методичні рекомендації для самостійного вивчення курсу «Екологічний менеджмент для студентів очної та заочної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» галузь знань 1801 «Специфічні категорії» спеціальності 8.18010012 «управління інноваційною діяльністю»/ Навчально-науковий інститут післядипломної освіти НУБІП України. Київ. : ННІ ПО НУБІП України. 2014. 69 с.

³ Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика). Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины. Одесса. 2000. 280 с.

⁴ Семенов В. Ф. Екологічний менеджмент: Навч. посіб. - К. : Центр навчальної літератури, 2004. 407 с.

⁵ Караїм О. А., Лавринюк З. В. Методологічні засади розвитку екологічного

У сфері лісокористування баланс економічної, соціальної та екологічної складових розвитку забезпечується управлінням лісовими ресурсами на засадах екологічного менеджменту.

В основі останнього лежить лісова сертифікація, яка передбачає оцінювати відповідності вітчизняних лісів міжнародним стандартам. Позитивні результати такого оцінювання дають можливість вітчизняним лісокористувачам розширити ринки збуту первинної та вторинної продукції, а також забезпечити розширене відтворення лісового фонду. Оскільки національні системи сертифікації частково не відповідають міжнародним вимогам, то в процесі сертифікації вітчизняних лісів найчастіше використовують міжнародні схеми, зокрема схеми лісової сертифікації Ради з управління лісами FSC, під контролем якої перебуває більшість ринків лісової продукції світу¹.

Починати адаптацію вітчизняної сфери лісового господарства до вимог стандартів FSC слід з адаптації вітчизняного законодавства до європейських норм. Важливо також частково роздержавити лісогосподарські підприємства, щоб уникнути концентрації функцій контролю та ведення лісового господарства в одних руках. Для легалізації обігу деревини та сертифікації ланцюга поставок необхідно створити загальнодержавну систему автоматизації обігу деревини та подальшого оброблення даних обліку. Забезпечити відповідність екологічним та соціальним критеріям стандартів FSC неможливо без економічного розвитку та оптимізації використання лісових ресурсів².

Хоча Україна й належить до країн помірного клімату з достатньо високим рівнем розвитку лісового господарства, екологічна сертифікація лісів державних лісових підприємств, яка здійснюється уже понад десять років, показує, що фактичний стан лісів і лісокористування в Україні багато в чому не відповідають принципам і критеріям

менеджменту в Україні. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*, вип. 13-2015. С. 49-53.

¹ Мартинчук І. В. Система заходів щодо адаптації лісових екосистем України до вимог сертифікації FSC. *Екологічний менеджмент. Збалансоване природокористування*. № 3/2014. С. 44-52.

² Мартинчук І. В. Система заходів щодо адаптації лісових екосистем України до вимог сертифікації FSC. *Екологічний менеджмент. Збалансоване природокористування*. № 3/2014. С. 44-52.

сталого розвитку лісового господарства, які прописані в стандартах Лісової наглядової ради (FSC) чи Програми схвалення схем лісової сертифікації (PEFC), що об'єднала національні системи сертифікації лісів багатьох країн. Все це підтверджує думку, що подальше запровадження екологічної сертифікації в Україні є об'єктивною необхідністю, оскільки вона сприяла б веденню відповідального лісового господарства на засадах сталого розвитку. Також розвиток екологічної сертифікації лісів мінімізував би комерційний і фінансовий ризик лісових підприємств та забезпечував вільний доступ продукції національного лісового господарства до ринків зарубіжних країн. Останній фактор став ще більш актуальним, починаючи з березня 2013 р., коли європейські ринки стали закритими для лісової продукції не підтвердженої відповідним сертифікатом походження, що забезпечував би її легальність та гарантію дотримання основоположних принципів ведення лісового господарства¹.

Одним із механізмів запровадження принципів сталого розвитку у лісове господарство є сертифікація лісів, яка за своєю суттю принципово відрізняється від чинної в Україні сертифікації продукції та послуг (їх відповідності певним технічним, санітарно-гігієнічним вимогам тощо) тим, що не відповідає за якість продукції чи послуг, а свідчить про те, що в результаті їх виробництва не нанесено шкоди природним екосистемам. Сертифікація лісів - це добровільний, прозорий, незалежний процес, у якому повинні узгоджуватися інтереси всіх суб'єктів суспільних відносин щодо лісокористування. Вона реалізується шляхом процедури аудиту незалежною третьою стороною (у більшості випадків) лісових підприємств та системи ведення лісового господарства на предмет відповідності міжнародним стандартам щодо принципів сталості (або збалансованості соціальної, економічної та екологічної складових розвитку). Результатом оцінки є сертифікат. Головними компонентами виконання сертифікації є: 1) схема (система) сертифікації – організаційна структура; 2) критерії сертифікації (стандарти); 3) алгоритм практичного виконання сертифікації.

¹ Ковалишин В. Р. Від екологічної сертифікації лісів до екологічної сертифікації довкілля. *Науковий вісник НІТУ України*. 2014. Вип. 24.1. С. 1–5.

Критерії (стандарти) сертифікації лісів можуть бути встановлені сертифікаційною організацією, керівним органом системи або спеціальною організацією за умови добровільного погодження їх між зацікавленими сторонами в рамках нормативного поля держави та міжнародних вимог щодо цих стандартів. Найпоширенішими схемами лісової сертифікації є схеми Ради з управління лісами (FSC) та Загальноєвропейської лісової сертифікації (PEFC)¹.

В європейських країнах, де деревина та продукція з неї не є основним джерелом експорту, сертифікацію розглядають не лише як інструмент маркетингу, але й як інструмент сприяння сталому веденню лісового господарства².

Ключовими параметрами розвитку лісової сертифікації виступають: 1) сертифікація розуміється як добровільний економічний і ринковий інструмент; 2) сертифікація переслідує дві цілі: працює як ринковий мотив щодо покращання лісового менеджменту; забезпечує ринковий доступ і місце для продукції в результаті такого менеджменту; 3) сертифікація завойовує місце, оцінюючи ефект від лісової діяльності на противагу попередньо прийнятим стандартам; 4) сертифікація забезпечується третьою стороною, яка не має власних інтересів у специфічній лісовій діяльності, не є зацікавленою стороною в лісах, які проходять сертифікацію і, яка може забезпечити громадськості незалежну і професійну оцінку³.

Сталий лісовий менеджмент є основною, притаманною їй, метою сертифікації. Він є кінцевою метою, до якої прагне сертифікація, але така мета досягається через перехідний період, протягом якого відбуваються постійні покращання лісових стандартів. Очевидним також

¹ Лавров В. В. Проблеми запровадження інституту лісової сертифікації в Україні: узгодження міжнародних та національних нормативно-правових рамок, умов розвитку. *Економіка та неосферологія*. 2005. Т. 16. № 3-4. С. 12-25.

² Лавров В. В. Проблеми запровадження інституту лісової сертифікації в Україні: узгодження міжнародних та національних нормативно-правових рамок, умов розвитку. *Економіка та неосферологія*. 2005. Т. 16. № 3-4. С. 12-25.

³ Ковалишин В. Р. Лісова сертифікація – запорука сталого лісового менеджменту. *Лісове господарство: електрон. наук. фахове вид.* 2002. Вип. 27 (112). URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Lisove-gospodarstvo-l-p-dpromyslovist/2002_27/112_Kowalyszyn_LG_27.pdf

є те, що при запровадженні лісової сертифікації на національному рівні процес сертифікації повинен бути не тільки чітко визначеним в контексті національної лісової і земельної політики, але й придатним для місцевих вимог і потреб¹.

Розпорядженням Уряду від 17 жовтня 2007 р. № 880-р схвалено Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року. Згідно з Концепцією реалізація національної екологічної політики полягає у стабілізації й поліпшенні екологічного стану території шляхом утвердження національної екологічної політики як інтегрованого фактора соціально-економічного розвитку країни. Передбачено, що реалізація положень Концепції стабілізує та поліпшить стан довкілля до рівня, безпечного для життєдіяльності населення, усуне прямиий зв'язок між економічним зростанням та погіршенням стану природного середовища, запровадить систему екологічно збалансованого використання природних ресурсів².

Лісовий менеджмент покликаний створити інтегральну систему управлінської діяльності для забезпечення екологічно сталого використання та відтворення лісових ресурсів. Функціонування лісового менеджменту як системи управлінської діяльності, передбачає виконання загальних і спеціальних функцій управління, використання різних методів, інструментів, форм і структур управління ресурсним та екологічним потенціалом лісів. Сучасний етап розвитку менеджменту в організації лісового господарства здебільшого ґрунтується на ресурсній моделі лісогосподарювання, основним принципом якої є безперервне й невиснажливе лісокористування (БНЛК), яка зумовлює оптимізацію обсягів усіх видів використання матеріальних ресурсів лісу. Поступовий перехід на систему екологічно орієнтованого менеджменту лісового господарства забезпечує одночасне досягнен-

¹ Ковалишин В. Р. Лісова сертифікація – запорука сталого лісового менеджменту. *Лісове господарство: електрон. наук. фахове вид.* 2002. Вип. 27 (112). URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Lisove-gospodarstvo-l-p-dpromyslovist/2002_27/112_Kowalyszyn_LG_27.pdf.

² Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів від 17 жовт. 2007 р. № 880-р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 79. Ст. 2961.

ня лісоекологічних, еколого-економічних та соціальних цілей лісокористування¹.

Екологічний менеджмент лісогосподарювання (лісокористування) – це сукупність принципів, форм, методів та інструментів, що формують екологічну спрямованість управління лісами та працівниками лісогосподарських підприємств з метою підвищення екологічності лісокористування в межах сформованої екологічної політики².

Екологічна сертифікація лісів розглядається як ефективний інструмент екологічної та лісової політики, який покликаний забезпечити ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку. Поштовхом до розвитку екологічної сертифікації лісів став ріст попиту на екологічно чисту продукцію, походження якої було б підтверджено відповідним документом.

Зростання попиту призвело до того, що екологічна сертифікація лісів стала: 1) засобом попередження неадекватного ведення лісового господарства та стимулювання сталого управління лісовим господарством; 2) маркетинговим інструментом переконання споживачів у тому, що продукція, яка надходить на ринок, отримана з лісів, де ведення лісового господарства здійснюється на належному рівні та згідно з вимогами відповідних міжнародних стандартів.

Загалом, екологічна сертифікація лісів розглядається як процедура, за допомогою якої незалежна компетентна організація надає письмові гарантії відповідності процесу, продукції чи послуг чинним стандартам або іншим нормативним документам. Основним її завданням є підтвердження відповідності будь-якої продукції, процесу чи послуг у галузі лісокористування тим даним, які вказані в сертифікаційному документі та у вимогах чинних стандартів.

Після запровадження екологічної сертифікації лісів в Україні можна очікувати на такі позитивні результати, як: підвищення конкурентоспроможності продукції та прибутковості лісового господарства; застосування нових досконаліших методів управління; більшу довіру споживачів до сертифікованої продукції та ведення лісового гос-

¹ Мішенін Є. Ярова І. Формування системи екологічного менеджменту лісогосподарських підприємств. *Економіст*. № 10. 2013. С. 21-27.

² Так само.

подарства; підтримку лісового господарства національними та міжнародними природоохоронними організаціями; зростання авторитету національної лісової політики в Україні та в світі; відсутність упередженого ставлення до національної системи ведення лісового господарства; покращення інвестування лісового сектору економіки¹.

Існують три основні схеми екологічної сертифікації лісів: схема Лісової наглядової ради, схема Пан-європейського комітету лісового господарства, які були розроблені спеціально для застосування в лісовому господарстві, та схема Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), котра розробила стандарти серії 14000 для сертифікації системи екологічного менеджменту, що теж може впроваджуватись підприємствами лісового сектору економіки. Процес входження в Пан-європейську схему є достатньо тривалим, оскільки необхідно розробити та апробувати національну систему сертифікації, опираючись на Пан-європейські критерії та індикатори сталого розвитку лісового господарства. Схема Лісової наглядової ради може застосовуватися відразу, однак витрати на її проведення є вищими, ніж за пан-європейською схемою, і розрахована вона переважно на лісові господарства з великими промисловими обсягами лісозаготівлі. Поряд з цим, багато країн впроваджують власні національні підходи до сертифікації, які базуються на схемах Лісової наглядової ради, або Пан-європейського комітету лісового господарства. Найбільш відомими є екологічна сертифікація за схемою Американської асоціації підприємств лісової та паперової промисловості, Канадської асоціації зі стандартизації. Пріоритетною у світі є добровільна екологічна сертифікація лісів. Спроби щодо впровадження обов'язкової екологічної сертифікації були здійснені лише в Російській Федерації.

Основну роль у процесі екологічної сертифікації лісів відіграють громадські об'єднання, неурядові екологічні організації, об'єднання лісовласників, представники промисловості. Втручання держави в розвиток екологічної сертифікації лісів у країнах з ринковою економікою є обмеженим. Урядові організації в основному відповідають

¹ Ковалишин В. Р. Економічне стимулювання розвитку екологічної сертифікації лісів в Україні: автореф. дис... канд. економ. наук. Львів, 2006. 21 с.

за збереження і стан лісів, у тому числі і за ведення господарства на засадах сталого розвитку, збереження біологічного різноманіття, і не відповідають за сертифікацію процесу лісокористування та лісопродукції, які здійснюються приватним сектором¹.

На користь обов'язкової екологічної сертифікації лісів в Україні свідчать такі фактори: існування державної форми власності на ліси; добре розвинена процедура сертифікації в системі Держстандарту України; слабorozвинений внутрішній ринок лісової продукції та послуг; недостатня екологічна свідомість та активність національного споживача. Наведені фактори вказують також на необхідність економічного стимулювання екологічної сертифікації лісів з боку держави.

Ковалишин В. Р. вважає, що введення в Україні обов'язкової екологічної сертифікації лісів державної і комунальної форм власності. Екологічна сертифікація приватних лісів може відбуватися на добровільних засадах².

Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері визначаються принципами сталого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів, особливостями підприємницького підходу до вирішення еколого-економічних проблем лісогосподарювання, а також ринковими трансформаціями з відповідним інституціонально-регулюючим забезпеченням.

З урахуванням положень теорії підприємництва, розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах визначається як продуктивна та відповідальна організація процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів і факторів виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях лісових ресурсів відповідно до принципів сталого та екосистемного управління лісами. Визначено мету, завдання та принципи розвитку підприємництва відповідно до принципів сталого лісокористування³.

¹ Ковалишин В. Р. Економічне стимулювання розвитку екологічної сертифікації лісів в Україні: автореф. дис... канд. економ. наук. Львів, 2006. 21 с.

² Так само.

³ Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: автореф. дисс. канд. юрид. наук. Суми, 2010. 21 с.

Лісогосподарське підприємництво екологічного спрямування як вид діяльності характеризується через розкриття галузевої та еколого-економічної специфіки прояву змісту традиційних функцій, які нами визначаються наступним чином: ініціативно-інноваційна; функція комбінування, мобілізації та консолідації; організаційна; мотиваційно-стимулююча. Як особливий тип лісогосподарювання характеризується функціями реагування та перетворення. Зміст функції реагування пов'язаний із формуванням та регулюванням підприємницьких реакцій щодо вирішення еколого-економічних та соціальних проблем лісогосподарювання, а також з новим змістом управління фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами. Функції перетворення характеризують вплив лісогосподарського підприємництва на екологічну, соціальну, економічну та інституціональну системи лісоресурсної сфери.

Державно-приватне партнерство (ДПП) в лісоресурсній сфері визначається як система організаційно-економічних та правових форм, методів та інструментів інноваційного характеру щодо узгодження еколого-економічних та соціальних інтересів суспільства, територіальних громад, державних структур та суб'єктів підприємництва щодо забезпечення сталого лісокористування та екосистемного управління лісовим господарством шляхом збалансованого розподілу сфер управління, контролю, ризиків та результатів між партнерами підприємницького лісогосподарювання на довгостроковій основі. Практична нерозвиненість ДПП у лісоресурсній сфері зумовила необхідність побудови концептуальної моделі етапів виникнення, становлення та розвитку цієї форми підприємницького лісогосподарювання, а також системи базових принципів.

Аналіз світового досвіду в сфері реалізації державно-партнерських ініціатив дозволив сформувати та адаптувати більш широкий спектр можливих механізмів ДПП в лісоресурсній сфері стосовно їх реалізації в системі лісоекологічних відносин: оренда з переходом права власності, безстрокова оренда, лізинг, депозитарно-компенсаційна система лісокористування та лісовідновлення, створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів) із залученням дер-

жавних структур, концесія, створення-володіння-управління-передача, відділення активів, контракт на управління¹.

Лісову сертифікацію визначають як процедуру, під час якої третя незалежна сторона засвідчує відповідність системи ведення лісового господарства встановленим екологічним, економічним та соціальним стандартам.

На законодавчому рівні закріплено визначення лісової сертифікації як оцінки відповідності системи ведення лісового господарства встановленим міжнародним вимогам щодо управління лісами та лісокористування на засадах сталого розвитку. Сьогодні лісова сертифікація вирішує значно ширший спектр питань розвитку лісового сектора у світі: йдеться не тільки про запобігання незаконному вирубуванню лісів, але і про гармонізацію екологічних, економічних та соціальних аспектів ведення лісового господарства².

Отже, основними проблемами інвестиційного розвитку лісових правовідносин виступають, зокрема: недостатність фінансування зазначеної сфери, модернізація техніко-технологічної бази промислового виробництва, розбудова виробничої та невиробничої інфраструктури; впровадження перспективних форм активізації інноваційної діяльності; використання передового досвіду інформаційного забезпечення суспільного відтворення, розробка та реалізація проектів та напрямків інноваційного розвитку. Вирішення окреслених проблем має бути першочерговим завданням для держави на шляху розвитку інноваційної сфери економіки лісогосподарства.

¹ Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісо-ресурсній сфері: автореф. дис. канд. юрид. наук. Суми, 2010. 21 с.

² Єгорова Т. П. Охорона лісів за законодавством України та країн СНД: порівняльно-правовий аналіз: дис. канд. юрид. наук. Харків. 2015, 226 с.